

קש חמניות – מזון לבקר

יוסי לפר, מושב ניר ישראל, חברת קופולק-אגרוזון

הוא אמר, "כעת מה אתה מציע לעשות עם החומר?" הצעתי לארמנדו שראשית כדאי שנבדוק, אם העגלות והפרות היבשות יאכלו את החומר אם יוגש להן. הזכרתי לו שעד כה האינפורמציה היחידה שיש לי היא שבברה"מ (ו"ל בינתיים) השתמשו בקש חמניות להזנה, אך הזנים שם הם זני שמן עם גרעינים קטנים יותר ואולי גם הגבעולים פחות עציים. אכן קש החמניות נראה מאד גס. "בא נקח כמות קטנה של קש ונראה את תגובת הבהמות". ארמנדו הסכים, וכך לקחנו כמות של כ-200 ק"ג שנשארו על העגלה שהובילה החומר למתבן, והנחנו כ-100 ק"ג באבוס העגלות הגדולות וכנ"ל באבוס היבשות. שמנו לב למשקל הגבוה במיוחד של החומר. הבהמות באו מתוך סקרנות לבדוק מה זה המזון החדש ולאחר מספר דקות פינתה הבדיקה הסקרנית את מקומה לזלילה אמיתית. היה ברור, שקש החמניות מוצא חן בעיניהן והיה זה מעודד יותר מאותה בדיקה מלפני שבע שנים, שהיתה עם קש שעמד בשדה זמן רב והספיק להשחיר וחץ מזה, אז האלטרנטיבה היתה קש חיטה חופשי ואילו כאן האלטרנטיבה היתה בליל.

"מה עושים הלאה?" שאל ארמנדו שכמוני רוח לו כשראה את להיטות הבהמות לאכול את ערימת "הקרשים".

"שלשה דברים" אמרתי: "לבדוק את החומר במעבדה, לתכנן מנה עם החומר, לראות אם ניתן להאבס את קש החמניות בעגלת ה"סלף".

לקחתי דגימה מן החומר למעבדת קופולק. שם מיינתי מתוך החומר מקטע נקי של קרקפות ומקטע נקי של גבעולים ומסרתי את שתי הדוגמאות לבדיקה. עם התוצאות חזרתי לאחר כשבועיים אל ארמנדו בזיקים, פתחנו בלה אחת וניסיתי לשפוט את היחסים הכמותיים בין הקנים לבין הקרקפות. החלטתי שהקרקפות

לפני שבע שנים כשעבדתי כמדריך לגידול בקר בשה"מ, הציע לי דר' יעקב קלי (ג'רי) לקחת לי כמשימה לבדוק, אם ניתן לנצל קש חמניות להזנת בקר. אני רואה בכתבה זו מעין מימוש אותה משימה.

אז, לפני שבע שנים היו שטחי מזרע החמניות בארץ די מצומצמים, במושב ברכיה הסמוך לבית היה שדה לאחר הקציר. ערימת "המקלות" בשדה לא נראתה משכנעת ביותר כמזון לבקר. אף על פי כן, ביקשתי את רשותו של בעל השדה לקחת מעט קש מהשדה שלו. הוא הביט בי בחשדנות של מי שרואה בחור שנוטרפה עליו דעתו ואמר באבירות "אתה יכול לקחת את הכל, אין מה לעשות עם זה, וזה מהווה מטרד בעיבוד הקרקע לגידול הבא". אם כן, לקחתי ערימה של כ-10 ק"ג. נסעתי למשפחת יהודה ואברי צייזלר וביקשתי רשותם לזרוק את קש החמניות לעגלות שלהם; הם הסכימו. הבקר לא התנפל על החומר מיד, אך לאחר כמה שעות נעלם החומר מהאבוס.

את האומץ לבצע את בדיקת האצבע הזו קיבלתי לאחר שקראתי מספר תקצירים באנגלית של מחקרים רוסיים שהראו, שקש חמניות אמנם ראוי לאכילת בקר, אין הוא רעיל, וחסרונו היחיד בערכו המזין הנמוך.

באביב 1991 התרבו מאד שטחי החמניות שראיתי בשדות. החמניות הן גידול חסכוני במים, בהשוואה לכותנה. קש חיטה היה מעט בצימצום וראיתי לנכון להציע לרפתנים שונים לכבוש את קש החמניות בשדותיהם, מכיון שניתן יהיה לכלול אותו במנת העגלות. מספר חודשים לאחר מכן, כלומר בסוף הקיץ, בביקור ברפת קיבוץ זיקים קיבל אותי המרכז ארמנדו בחיוך מסתורי. לאחר שגמרנו להריץ במחשב מספר שינויים במנת הפרות החולבות, אמר לי ארמנדו "בוא איתי, יש הפתעה בשבילך". הלכנו יחד למתבן ושם הוא הראה לי בלות של קש חמניות. "כבשנו לפי עצתך כ-100 טון כאלה",

הנבדק	תפרחות	גבעולים	25% תפרחות 75% גבעולים
חומר יבש, %	85.50	89.10	88.20
בחומר היבש (ב"פ)			
חלבון	12.70	3.30	5.65
תאית כללית	13.30	52.40	48.30
NDF	28.70	71.50	49.40
ADF	23.00	61.00	52.90
אפר	16.10	12.90	13.70
סידן	1.67	0.98	1.15
זרחן	0.41	0.00	0.10
אנרגיה מוערכת, מ"קל א. נטו לחולבות	1.4–1.6	0.7–1.0	1.01

תרומת ידע צנועה זו לציונות של גידול הבקר בישראל.

מספר הערות סיכום

- גם השנה יש שדות רבים של חמניות.
- לקש החמניות גבעול מלא ומשקל סגולי גבוה בהשוואה לקש חטה, לכן הוא פחות "מנפח" את עגלת המערבל.
- התארגנות מתאימה בעת האסיף יכולה להפריד את התפרחות; לתפרחות ערך מזין כשל שחת.
- עגלת המערבל "סלף" של קיבוץ זיקים מסתדרת היטב עם הקש, למרות מראהו "המפחיד"; יתכן שיש במובן זה הבדלים בין טיפוס עגלות שונים ולכן כדאי לכל משק שמתחיל להאבס, להכניס את החומר למערבלת בהתחלה בזהירות כדי ללמוד את ההתנהגות בעגלה שלו.
- מילוי הקנה בחומר דמוי צמר גפן נותן תקווה לחומר טוב לדיפוד, אך בגלל מבנהו הגס נראה שיש צורך לפזר עליו חומר עדין יותר.

מהוות רבע עד שליש מהחומר והחלטתי שרבע יהיה בבחינת מקדם בטחון מתאים. להלן תוצאות הבדיקות של הקנים, התפרחות (קרקפות) והתערובת המחושבת של הקנים והקרקפות.

הכנסנו ערכים מזוניים אלה למחשב ההזנה ובנינו מנה לעגלות. "נסה לערבל את החומר בעגלה" הצעתי לארמנדו "ואם זה לא ילך נמצא דרך להפריד את קש החמניות מהמנה ולתת אותו בנפרד". התברר שעגלת המערבל של זיקים לוקחת את קש החמניות ללא בעיות מיוחדות. כעת גם התברר יתרון נוסף: הקש הכבד מאפשר לכלול הרבה במנה מכיון שהוא אינו "מנפח" את הבליל כקש חיטה, תכונה שבמקרים רבים מגבילה את השימוש בקש חיטה.

מנה זו, הכוללת כשליש מהחומר היבש קש חמניות עבדה בזיקים לשביעות רצון במשך כארבעה חדשים, חודש ראשון בסתיו 1991 בצמוד לאסיף ושלשה חודשים נוספים באביב 1992, החל ממנות הפסח. חמניות כשרות לפסח!

הנה כי כן, יש לנו עוד מזון זול (בינתיים), שעשוי להחליף קש בחלק מהמשקים, כשר לפסח, ובנוסף לכך עשוי לאפשר בקנה מידה ארצי להגדיל את פוטנציאל החזקת עדרי הבקר לבשר כדי להגדיל את אחוז בשר הבקר המקומי מכלל צריכת בשר הבקר הנאכל. אני שמח לצרף

